

Una aproximació metodològica a l'estudi de la mixticitat des de la interseccionalitat i l'auto-antropologia

A Methodological Approach to the Study of Mixticity from Intersectionality and Autobiography

REBUT: 20-10-2020 // ACCEPTAT: 20-05-2021

Teresa Habimana-Jordana

¹Número ORCID 0000-0002-5300-609X

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

La metodologia qualitativa en ciències socials ofereix una font inesgotable de recursos per a l'anàlisi de tota mena de fenòmens. Més enllà del sector purament social, l'ús d'aquest tipus de metodologies s'ha incrementat exponencialment en els darrers anys fent-se present en múltiples àmbits científics. Aquest article reflexiona sobre la potencialitat d'una índole específica de metodologia qualitativa, la metodologia biogràfica-narrativa, a partir de la proposta de disseny metodològic d'una recerca sobre la mixticitat. Des d'un posicionament epistemològic hermenèutic que aposta per l'exercici de l'auto-antropologia, aquest article descriu la tècnica principal i transversal de la recerca, les històries de vida, i el conjunt de tècniques i instruments addicionals dissenyats per a complementar-la tot posant en valor fonaments epistemològics de l'hermenèutica i el seu ús i viabilitat com a fonts de coneixement.

Abstract

Qualitative methodology in social sciences offers multiple resources for the analysis of all sorts of phenomena. Beyond social research, the use of such methodologies has increased exponentially in recent years, becoming present in various scientific fields. This article reflects on the potential of a specific aspect of qualitative methodology, the biographical-narrative methodology, based on the methodological design proposal for a research on mixedness. From a hermeneutic epistemological position that advocates for the exercise of self-anthropology, this article describes the main and cross-cutting research technique, life stories, and the set of additional techniques and instruments designed to complement it by highlighting the epistemological foundations of hermeneutics and their use and viability as sources of knowledge.

¹ Contacte: Teresa Habimana-Jordana - nyiraberateresa.habimana@uab.cat.

Paraules clau: metodologia biogràfica-narrativa, hermenèutica, històries de vida, mixticitat, interseccionalitat.

Keywords: biographical-narrative methodology, hermeneutics, life stories, mixedness, intersectionality.

Context de la recerca

La Mixticitat

Històricament Catalunya ha estat un important bressol d'immigració i confluència entre persones d'orígens diversos, fet que li atorga un llegat de diversitat cultural molt singular (Cabré, 1999; Candel, 1963; Domingo, 2014; Idescat, 2020; Vicens Vives, 1954). Amb el temps, aquesta convergència migratòria es materialitza en un fenomen amb gran repercussió tant a nivell demogràfic com sociocultural: les famílies mixtes. Tot i que actualment ja hi ha un bon nombre d'estudis sobre els matrimonis bi-nacionals i transnacionals a Espanya, sobretot des de la perspectiva demogràfica, manquen encara estudis específics i en profunditat sobre els descendents d'aquestes unions, particularment des de la perspectiva dels descendents, tal com assenyalen alguns investigadors (Adserà i Tienda, 2012; Hyvöna et al., 2014; Rodríguez-García et al., 2018; Rodríguez-García et al., 2019; Slany i Strzemecka, 2017). Concretament, pel que fa als estudis sobre migracions i processos identitaris, el focus en la descendència de les unions mixtes és molt pertinent ja que són aquestes noves generacions qui desenvolupen noves identitats, pràctiques i formes de conviure i interactuar amb la diferència respecte les generacions anteriors (Ali, 2003; Kofman, 2004; Rodríguez-García, 2015, 2016; Rodríguez-García et al., 2018, 2019).

La recerca que s'està duent a terme², i d'on neix la discussió metodològica que dona forma a aquest article, es basa en l'estudi de la mixticitat com a fenomen que inclou les unions mixtes i els seus descendents³. La mixticitat actua com

2 Tesi doctoral finançada per l'Agència de Gestió d'Ajudes Universitàries i d'Investigació de la Generalitat de Catalunya per a contractes predoctorals per a la formació de doctors (FI-DGR 2018), dirigida pels doctors Dan Rodríguez-García i Anna Ortiz Guitart. La tesi forma part del projecte I+D "Sociabilidad y procesos identitarios de hijos/as de uniones mixtas: la mixticidad, entre la inclusión y la constricción social" (CSO2015-63962-R, 2016-20), l'investigador principal del qual és el professor Dan Rodríguez-García.

3 En el marc de la recerca a la que es feia al·lusió a l'anterior peu de pàgina, s'utilitza aquest concepte (mixticitat), derivat del francès 'mixité' i de l'anglès 'mixedness' i 'mixity' per definir el fenomen de les unions i famílies mixtes entenent aquesta mixticitat com el creuament de categories etnoculturals, racials, religioses o de classe, així com els processos socioculturals que se'n deriven. Aquests processos actuen com a "tercers espais" de negociació que permeten posar de manifest —i qüestionar— les normes i categories socials (Rodríguez-García, 2015, p.11).

a centre neuràlgic d'aquesta recerca ja que n'és la base en dos respectes: per l'interès ontològic del fenomen en si, d'una banda, i com a categoria d'anàlisi pel que fa a la unitat d'estudi, de l'altra. És a dir, d'una banda es considera que l'anàlisi d'aquest fenomen constitueix un camp d'estudi privilegiat dins les ciències socials, concretament pel que fa a els processos d'adaptació, inclusió/exclusió i transformació socials, ja que aquest tipus d'unions permet posar de manifest espais de frontera, creuament de categories i espais intermedis on es pot percebre i distingir la mal·leabilitat o rigidesa de les diferències socioculturals. En definitiva, constitueixen una espècie de laboratori a nivell micro de les relacions interculturals que tenen lloc a la societat en general (Rodríguez-García, 2015, 2016; Rodríguez-García et al., 2018, 2019). I d'altra banda, com a categoria d'anàlisi que condiona i guia el criteri de selecció de la unitat d'estudi que, pel cas que ens ocupa en aquesta recerca, se centra en la descendència. És a dir, ser fill de parella mixta constitueix un dels requeriments del perfil de la unitat d'anàlisi.

El coneixement situat, un exercici d'auto-antropologia

“(…) vivint en una societat tan dicotòmica els grisos i les mescles són els eterns inclassificables. Jo, filla d'una blanca i un negre he viscut, visc –i suposo que aquest serà el meu destí–, en l'estat permanent de l'ambivalència. És, penso, una experiència única i exclusiva per fer treball de camp permanentment dins de les parets de la meva pròpia cultura. I és que ser gris en una societat tan avesada al pensament dual m'aporta informació molt transcendental sobre el lloc on visc.”

El meu jo de vint-i-un anys en un exercici titulat *Equació Personal* en una assignatura de 4t curs de la carrera d'antropologia social i cultural (Universitat Autònoma de Barcelona, curs 2013/14)

Aquesta investigació se centra en un tipus específic de descendents de parelles mixtes. Per comprendre la concreció del perfil que constitueix la unitat d'anàlisi, és fonamental fer referència a dos corpus teòrics de gran envergadura amb perspectiva feminista dins les ciències socials: el coneixement situat (Haraway, 1995), d'una banda, i la interseccionalitat (Crenshaw, 1989), de l'altra. Els punts en comú que comparteixen aquests dos grans abordatges els fa indissociables l'un de l'altre (Almendra, 2015; Lugones, 2013; Mohanty, 2003; Platero, 2014) i la proposta d'aquesta recerca no en serà una excepció. La recerca que s'està duent a terme pren alguns d'aquests punts comuns tot traslladant certs elements teòrics i epistemològics d'aquestes literatures al pla metodològic, tal i com s'exposa tot seguit en aquest article.

Abans, però, ineludiblement és imprescindible fer referència a un d'aquests corpus teòrics que constitueixen, juntament amb l'estudi de la mixticitat i la perspectiva interseccional, els fonaments d'aquesta recerca: el coneixement situat sorgit de la història personal de la investigadora, conegut també com au-

to-antropologia (Esteban, 2004b) o auto-etnografia (Ellis, 2004; Ellis et al., 2015; Holman Jones, 2005). En termes d'ètica i reflexivitat antropològica responsable (Pérez-Bustos et al. 2016, p. 159), és imprescindible reconèixer la interacció que té lloc entre l'experiència pròpia i el procés d'investigació⁴, sobretot quan ambdós universos estan tan imbricats l'un amb l'altre que és difícil identificar on comença i on acaba cadascun, com és el cas que ens ocupa.

Les genealogies són una part fonamental de la perspectiva antropològica ja que permeten comprendre orígens, procediments i conseqüències dels esdeveniments sociològics. És en l'anàlisi dels transcursos, del *com* s'han succeït i construït històricament aquests fenòmens, que podem comprendre'ls i analitzar-los en l'actualitat. La perspectiva genealògica centrada en la història de la investigadora és essencial per comprendre la motivació, la temàtica i el tipus d'abordatge teòric i metodològic que caracteritzen aquesta investigació, sobretot pel que fa al perfil específic de descendents d'unions mixtes que s'ha escollit com a unitat d'anàlisi: un perfil que ha estat delimitat d'acord a uns criteris motivats per la teoria del coneixement situat, d'una banda, i la perspectiva interseccional de l'altra.

Així doncs, tal i com anticipa l'epígraf d'aquest apartat, la meua història personal com a filla de parella mixta s'ha reflectit i traduït en inquietuds tant en el pla acadèmic al llarg de la meua trajectòria escolar, fins al professional actual. Consegüentment, el rumb i la línia de recerca empresos es focalitzen en un interès profund per indagar en la complexitat que pot implicar el fet d'habitar simultàniament dimensions socialment rellevants i condicionants com són el gènere, la mixticitat, la racialització o la negritud, entre d'altres, així com els significats *emic* que se'n puguin derivar.

D'aquesta manera, el focus es col·loca en les interaccions que tenen lloc entre eixos com el gènere o la raça (Collins, 1998; Crenshaw, 1991; Haraway, 1995) en conversa amb la mixticitat per conèixer quin tipus de connexió, interacció, superposició, activació i ressignificació es produeix en aquest entramat interseccional (Anthias i Yuval-Davis, 1992; Anthias, 2020; Collins, 1998; Platero, 2012). Concretament, l'accent es posa en els processos de sociabilització i creació de la identitat que viuen les subjectes de la investigació perquè ambdós processos es consideren claus a l'hora d'analitzar el capital humà i social distintiu que posseeixen les descendents d'unions mixtes, processos que podrien promoure noves formes de ciutadania (Ali, 2003; Kofman, 2004).

Des d'una mirada que col·loca al centre el valor de les narratives construïdes per les pròpies subjectes, es recorre a la reconstrucció d'històries de vida amb la finalitat de recollir i analitzar els relats de vida de persones que posseeixin un

4 Veure Blanco, 2012; Collins, 2007; Esteban, 2004a; Esteban, 2004b.

perfil interseccional on s'imbriquin, com a mínim, l'eix del gènere i la racialització (afrodescendent). La mixticitat hi és present a través de la connexió amb el marcador visible (Rodríguez-García i Rodríguez-Reche, 2020) del fenotip racialitzat afrodescendent, herència d'una de les parts de la unió mixta progenitora.

En l'elecció d'aquesta tríada interseccional formada per la mixticitat, el gènere i la racialització afrodescendent, trobem una noció clau: el concepte d'*embodiment*⁵.

Lyon i Barbalet (1994) proposen, en relació aquest concepte, la següent definició:

Agent in, and as locus on intersection of, both an individual psychological order and social order, as well as for seeing the body as both a biological being and conscious, experiencing, acting, interpreting entity (...) The interactive dimension of agency acquires a broader basis when the social actor is understood as an embodied agent (1994, p. 55-63).

A través d'aquest posicionament doncs, l'actor social passa a ser considerat individu amb capacitat d'agència (*embodied agent*). Es produeix un desplaçament epistemològic i empíric en el qual el cos deixa de ser considerat un objecte i passa a ser subjecte (Esteban, 2004a). Per tant, aquesta noció epistemològica de l'individu com agent polític implicarà un acostament i tractament metodològics que hi vagin en consonància. És, doncs, altament pertinent dissenyar una metodologia que garanteixi aquesta correspondència entre el pla epistemològic i el metodològic tal i com s'exposarà més endavant amb la descripció de les tècniques utilitzades.

Com a descripció densa de cultura (Geertz, 1973, p.10), és crucial incloure el cos com a categoria d'anàlisi en un estudi que es repta analitzar la interacció entre marcadors vinculats a alguns dels eixos d'opressió clàssics, sobretot pel que fa aquells marcadors de visibilitat vinculats a la racialització. En aquest sentit, és molt il·lustrativa l'al·lusió que fa l'activista Desirée Bela-Lobedde a aquest concepte a la seva obra auto-biogràfica *Ser mujer negra en España* (2018) quan

⁵ Noció a partir de la qual el cos és considerat un camp de cultura (*ground of culture*) (Csordas i Harwood, 1994) a l'integrar les tensions que es produeixen entre el cos individual, el social i el polític (Esteban, 2004a). Mari Luz Esteban s'erigeix com una de les autores referents a l'Estat espanyol en l'estudi de la corporalitat dins de la teoria social i feminista. Un dels abecés en l'àmbit dels estudis de gènere, cos i identitat és la seva contribució a través d' "*Antropologia del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*" (2004a), on expressa i resol molt bé aquesta dualitat i tensió entre allò individual i allò social i polític en relació amb el cos, entenent el cos com un lloc d'intersecció tant en l'ordre individual i psicològic com en el social, així com una entitat d'ordre biològic però també amb capacitat de consciència, experiencial, actuant i interpretadora (*ibid.*). Veure també Esteban (2004b).

associa elements corporals tals com el cabell i la pell a una història de racisme: “(...) la piel es una bandera, porque es un rasgo físico muy simbólico, la llevamos encima (...) El cabello es hilo conductor en una historia de raza, racismo y empoderamiento. El cabello es política encarnada” (p. 13).

Tanmateix, l’anàlisi del cos com a element que conté símbols i significats polítics i socials, ha d’elaborar-se des de la retroalimentació i simbiosi entre dos nivells (Ferrándiz, 1999), un des d’una perspectiva macro que tingui en compte els plans estructurals, i l’altre des d’una mirada micro a les experiències subjectives de l’individu. És a dir, el nivell que contempla els contextos socials, polítics i econòmics i la seva repercussió i inscripció als cossos, d’una banda, i el nivell micro que aposta pel valor de l’hermenèutica⁶ i pren les interaccions personals, les percepcions i les vivències experimentades a través del cos i les transforma en fonts de coneixement altament rellevants per a l’estudi del fet social.

Aquest tipus d’abordatge correspon al tipus d’antropologia del cos pel qual aposten alguns autors amb l’objectiu d’acostar postures i llimar tensions entre defensors i detractors de mètodes i epistemologies empiristes, partidàries de l’objectivització i estandarització del coneixement, d’una banda, i postures de caràcter constructivista que posen l’èmfasi en allò simbòlic i subjectiu. Autors que advoquen per una antropologia del cos que no sigui en totalitat ni biologicista ni constructivista i que prengui l’experiència corporal reflexiva (Connell, 1995) com a via per a l’anàlisi de la realitat social “abogando por dejar a un lado los análisis antropológicos excesivamente lineales, por indagar mucho más en la complejidad de los procesos y en la variedad de los contextos y experiencias” (Esteban, 2004a, p.27).

Proposta metodològica

L’estudi del fet social des de la narrativa

[La metodología] “una suerte de caja de herramientas de la que podemos seleccionar, elegir, construir, las que mejor se adecuen a nuestros problemas, a nuestra búsqueda, modificarlas y hasta crear nuevas. La opción metodológica es el campo de tensión entre materiales, teorías, datos y conceptos y sin duda, es la instancia que marca la legitimidad de nuestra propia escritura” (Ripamonti, 2017, p.95).

⁶ La hermenéutica se pregunta por la posibilidad de una aproximación a lo social que reconozca la especificidad de los fenómenos propiamente humanos, no con el propósito de explicar el objeto ni descubrir leyes universales, sino con la intencionalidad de comprender el objeto y así mismo el valor del conocimiento que proporciona. Así, se renuncia a la pretensión de generalidad y al interés explicativo, pero se gana en profundidad y se prioriza el interés comprensivo (Ángel i Herrera, 2011 citat per Cardona i Salgado, 2015, p.173).

La proposta metodològica de la recerca que s'està duent a terme es basa en una metodologia biogràfica-narrativa, és a dir, una metodologia que posa en valor la narrativa de l'experiència biogràfica habilitant-la com una possible forma d'accedir al coneixement social. Aquests relats s'originen a través de la metodologia del diàleg, una metodologia que es basa en el vincle relacional que s'estableix entre investigadora i investigades i que en constitueix, per tant, la principal font de coneixement (Cardona i Salgado, 2015; Ferrarotti, 1981).

Com aposta metodològica, el mètode biogràfic-narratiu implica un enfocament hermenèutic des del qual la realitat es concep com quelcom interpretable, subjectiu i experiencial a través del cos [“antropologia encarnada” (Esteban, 2004a)]. Des d'aquesta perspectiva, la realitat social s'ubica en un pla (macro) que pot ser copsat i estudiat des de l'experiència subjectiva relatada per l'individu (situat en un pla micro), connexió que Ferrarotti (1981) anomena relació entre microanàlisi i macroestructura (p.33). Mari Luz Esteban (2004b) assenyala aquesta complexitat que té lloc en el diàleg que s'estableix entre la dimensió sociocultural i la personal i tira una llançà a favor de les metodologies que inclouin aquesta perspectiva:

Utilizar la propia experiencia como una forma de llegar a la dimensión cultural, pero también a la política y a la económica de los fenómenos estudiados, yendo y viniendo de lo local a lo global, de lo individual a lo colectivo (p.18).

Una manera d'acostar-se al pla social des de les experiències i narratives individuals és a través del recull d'històries de vida, tal i com s'està duent a terme en aquesta recerca, i com es mostrarà més endavant en el següent apartat a través de la descripció dels instruments que s'han dissenyat per a complementar-la.

Aquesta visió que connecta el pla sociocultural amb l'individual correspon, com assenyalàvem, a un enfocament de caire hermenèutic. Aquest enfocament posa l'èmfasi en la relació dialèctica que s'estableix entre l'acció humana i l'estructura social (Kardiner, 1945, p.37; Malinowski, 1973, p.35-42) que, en clau de narratives, es tradueix en interconnexió entre text i context (Ferrarotti, 1981, p.33), i biografia i història (Mills, 1970, pp.247-248). Com apunten Cardona i Salgado (2015) aquest nivell de connexió entre els dos plans permet posar el focus a un tercer, el meta-textual, descobrint així:

(...) una narrativa polifònica, que incluye normas, creencias, ideologías, etcétera. Este nivel permite una lectura más macro, que da cuenta de elementos socioculturales configurados en un momento histórico particular, con unas coyunturas políticas, económicas, religiosas y demás, que evidencian que, aunque alguien narre de manera individual, su relato se ha configurado

en lo colectivo, en un mundo compartido y que esos sentidos, significados, vivencias, imágenes y palabras no sólo le pertenecen a él o a ella, sino al nosotros (2015, p.177).

Si bé en el pla metodològic el diàleg constitueix la principal font de coneixement, ja que és de la relació de diàleg que s'estableix entre la investigadora i les narradores-participants d'on neix la narrativa, en el pla epistemològic el diàleg s'entén en termes de la ruta que se segueix per a obtenir i construir el coneixement. D'aquesta manera el procés d'investigació, desmarcant-se de la linealitat que caracteritza al paradigma positivista, persegueix al seu lloc una evolució processual (Esteban, 2004b). És a dir, el coneixement es construeix a partir d'itineraris caracteritzats per morfologies espirals, cícliques i irregulars.

Així doncs, l'ús d'una metodologia biogràfica-narrativa encaixa molt bé en una recerca d'aquestes característiques, és a dir, una recerca que posa en valor la narrativa habilitant-la com a font de coneixement apta per a l'estudi de certs fenòmens socioculturals, sobretot pel que fa aquells relacionat amb la identitat, la sociabilització o les pràctiques de reflexivitat, com és el cas que ens ocupa. Aquesta recerca centrada en l'estudi d'un tipus específic de descendència mixta⁷, i de la repercussió que exerceix aquest entramat d'eixos interseccionals en els processos de sociabilització i creació de la identitat, opta per aplicar la història de vida com a tècnica central.

Les històries de vida

El mètode biogràfic ofereix un ventall molt versàtil quant a tècniques i instruments, ja que ofereix múltiples maneres de procedir alhora d'utilitzar la biografia com a mètode de recerca. El mateix succeeix en una de les tècniques que conformen la gamma de possibilitats que ofereix el mètode biogràfic: la història de vida. Per la seva idiosincràsia narrativa, la història de vida constitueix una tècnica molt polifacètica pel que fa a la possibilitat d'instruments que permet. En el cas de les històries de vida dirigides, l'instrument prototípic i essencial per excel·lència és el guió.

Generalment el guió de la història de vida és semi-estructurat, pretén allunyar-se d'estructures tancades i preguntes concretes, optant així per la mínima intervenció per part de l'agent investigador (Walters, 2020). Aquest guió es dissenya a partir dels objectius de la recerca, per tant, els temes que el configuren

⁷ Perfil format (com a mínim) per la tríada interseccional del gènere, la racialització afrodescendent i la pròpia condició ontològica de mixticitat.

són aquells que connecten els temes d'interès de la investigació amb les experiències vitals.

El disseny metodològic d'aquesta recerca ha sofert diverses modificacions pel que fa a la reformulació de la tècnica principal de recollida de dades, la història de vida, mitjançant la introducció de nous instruments. La tècnica de la història de vida es du a terme en varies sessions amb cadascuna de les participants. Si bé la tècnica principal és la història de vida, la manera de desenvolupar-la implica necessàriament, tal i com assenyalàvem anteriorment, l'execució de la tècnica de l'entrevista. Com a tècnica auxiliar a la història de vida, l'entrevista aplicada al mètode biogràfic es caracteritza per ser semi-estructurada (el més oberta possible), d'una banda, i en profunditat, de l'altra.

A l'inici de les sessions es va considerar que la tècnica d'entrevista en profunditat era limitada tot i els nivells de profunditat i detall que garantia el guió. Fruit dels reajustaments en els dissenys teòric i epistemològic, el disseny metodològic va materialitzar-se, sobretot en els inicis de les sessions, en una metodologia *ad hoc* (Biglia i Bonet-Martí, 2009). És a dir, la reformulació de certs aspectes en el pla epistemològic, es va traduir en el disseny i incorporació de noves maneres d'entendre i recollir les narratives durant les sessions d'història de vida. Així doncs, rumb cap a una antropologia encarnada (Esteban, 2004b), es van elaborar instruments que integressin aquesta perspectiva i que, per tant, incorporessin el valor de la (inter-)subjectivitat, la relacionalitat i l'auto-reflexivitat.

Instruments complementaris

La història de vida en aquesta recerca suposa una tècnica transversal constituïda i executada a través de diversos instruments dissenyats amb la finalitat de complementar-la. Aquests instruments s'apliquen a través de l'execució d'unes activitats que van ser dissenyades *ad hoc*, una vegada iniciat el procés de recollida, amb l'objectiu de superar les inèrcies i tics vinculats al diàleg habitual en un context d'entrevista, garantint així la mínima intervenció per part de la investigadora.

En cada sessió s'apliquen un o varis instruments que són executats a través de diverses activitats. Els criteris que estipulen quants i quins instruments s'apliquen en cada sessió varia en funció de qüestions molt dispars (gestió del temps personal de la participant, desenvolupament i dinàmica en cada sessió, complexitat de l'activitat...).

Si bé el focus es col·loca en la narrativa i en com aquesta es construeix (Ricoeur, 1999; Ripamonti, 2017), la manera de recollir-la és a través de dues moda-

litats, la oral, d'una banda, i la visual⁸, de l'altra. Tanmateix, ambdues varietats són complementàries entre si. L'exercici de reflexivitat intrínseca a la tècnica de la història de vida presenta una progressió en el transcurs de les sessions. D'una banda, trobem la que s'assoleix al prendre consciència de la pròpia experiència a través de l'elaboració del discurs (modalitat oral). I de l'altra, la que es projecta a través de l'escriptura o el dibuix, l'elaboració de mapes socials, etc. (modalitat visual).

Tenint en compte els nivells de profunditat, densitat i complexitat que requereix una narrativa de vida, la tècnica és replicada en diverses sessions diferents en cada participant. D'aquesta manera, s'evita la saturació tant en el diàleg com en la relació entre participants i investigadora. La trobada reiterada entre participant i investigadora permet la construcció i reformulació conjunta de l'espai que es comparteix durant les sessions. D'aquesta manera, s'aconsegueix convertir progressivament les sessions en espais més amens, segurs i familiars, la qual cosa contribueix a enfortir el vincle entre participant i investigadora i permet l'assoliment de nivells de reflexivitat més profunds (Perera, 2020).

En aquest sentit, distingeixo dues tipologies de reflexivitat: la reflexivitat *in situ*, i la reflexivitat transversal. L'una té lloc en el moment present, és un acte reflex que es produeix de forma quasi simultània a la construcció del relat. L'altra, en canvi, es construeix de forma transversal i se'n pren consciència des d'una perspectiva retrospectiva a mesura que es van realitzant sessions:

¿Qué es lo que vemos cuando miramos? De cierto sabemos que nada es observable de inmediato. En otras palabras, miramos con los ojos y vemos con los recuerdos, las impresiones, las lecturas precedentes. Miramos con los ojos del cuerpo, pero vemos también, o quizá, sobre todo, con los ojos de la mente. Todo lo que vemos es, en sentido literal, un *dejà vu* (Ferrarotti, 2007, pp. 33-34).

A continuació es descriuen alguns d'aquests instruments dissenyats amb l'objectiu de complementar la prototípica tècnica oral de l'entrevista semi-estructurada.

Cronograma de vida

També conegut com a diagrama de vida, constitueix una de les tècniques visuals amb una trajectòria més llarga dins el mètode biogràfic (Söderström, 2020,

⁸ Veure Bagnoli, 2009; Walters, 2019.

p.3). Tal i com indica la seva pròpia denominació, consisteix en un dibuix que ordena cronològicament els esdeveniments que la participant considera més rellevants dins la seva trajectòria vital.

Aquesta eina s'aplica amb l'objectiu d'explorar la perspectiva *emic* des d'una vessant molt clàssica en els estudis biogràfics però alhora altament pertinent, ja que permet confeccionar un primer panorama base de la vida de la participant. Constitueix un punt de partida molt adequat que proporciona informació bàsica però altament rellevant. El cronograma de vida permet situar i identificar certs elements que des del punt de vista *emic* de la participant són clau, elements que serviran de punt d'inici per anar estirant del fil tot guiant el diàleg cap a les temàtiques d'interès per a la recerca.

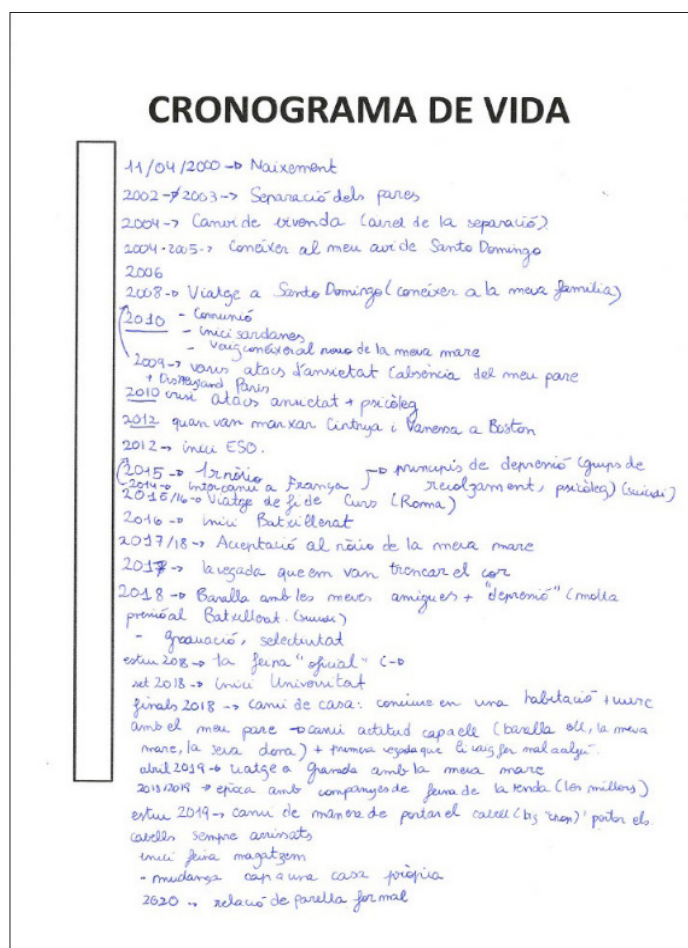

Figura 1. Exemple de cronograma de vida dibuixat per la Participant IV.

Dibuix de la família

Tal i com anticipa el nom d'aquest instrument, l'activitat del dibuix de la família consisteix en plasmar a través d'un dibuix el concepte de família des del punt de vista d'ego (la participant). Les instruccions que es donen per elaborar-lo són, senzillament, dibuixar aquelles persones que ego consideri família. S'ofereixen diversos recursos i materials plàstics per a dur a terme l'activitat sense cap altra indicació que la descrita anteriorment. La decisió sobre si usar-los o no i de quina manera és única i exclusiva de la participant.

Aquesta activitat permet conèixer a qui ego considera família i per què, així com els vincles afectius que manté ego amb aquestes persones. Alhora, serveix per aprofundir en el concepte de família tant des del punt de vista *emic* (a través del dibuix) com des del punt de vista *etic* ja preguntant explícitament sobre els vincles de parentiu consanguinis i d'afinitat. Aquest darrer punt, els vincles de parentiu des d'una perspectiva *etic*, es complementa més endavant en sessions posteriors a través de l'activitat de l'arbre genealògic. En aquesta activitat es recorre a una aproximació i tractament del concepte de família més clàssic per tal d'indagar en els vincles de filiació de parentiu i en la història familiar.

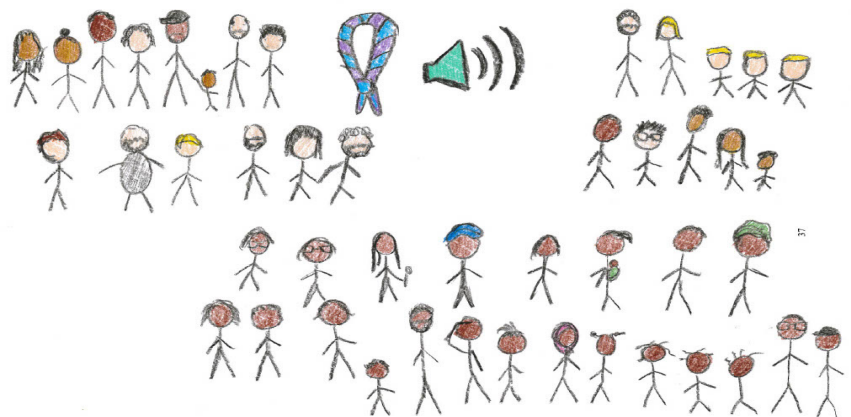

Figura 2. Exemple de dibuix de la família dibuixat per la Participant III.

Figura 3. Exemple d'arbre genealògic dibuixat per la Participant I.

Co-construcció

Des d'un plantejament construccionista del concepte d'identitat (Burr, 1995), l'anàlisi de la xarxa social d'ego esdevé fonamental. Aquesta activitat va ser dissenyada amb l'objectiu d'explorar la xarxa de relacions socials d'ego tot identificant tipus de vincles segons la dicotomia d'influències positives, d'una banda, i influències negatives, de l'altra. A través d'un dibuix on la participant apareix representada al centre, se li demana que anoti el nom de persones que l'han influït en el transcurs de la seva trajectòria vital. S'elaboren dues fitxes, en una s'hi anoten els noms de les persones que l'han influït o l'influeixen d'una manera positiva, i en l'altra s'hi registren aquells vincles que la participant valora com a negatius.

Aquesta dicotomia d'influències positives i negatives, s'operacionalitza centrant-se en el tipus de missatges que ego rep per part d'aquestes persones i que considera que han estat claus a l'hora de configurar la seva identitat. És a dir, el focus es col·loca en la influència que exerceixen certs vincles (i missatges) de la xarxa social d'ego en la construcció de la seva pròpia identitat.

Una vegada més l'elaboració de la fitxa en format escrit (i visual) és el punt de partida per a donar cabuda al diàleg i analitzar de quina manera la participant construeix el discurs. En aquest cas, un discurs centrat en la influència dels referents positius i negatius en repercussió directa a la construcció de la identitat.

Aquesta tècnica es complementa amb una altra que es presenta tot seguit: el mapa de relacions socials. A diferència d'aquesta, que contempla pretèrits i presents, el mapa de relacions socials se centra exclusivament en el present.

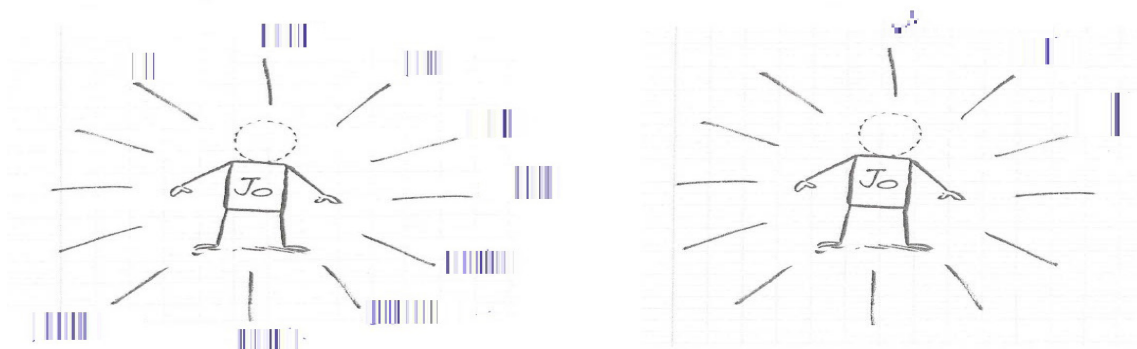

Figura 4. Exemple de Co-construcció (positiva) dibuixat per la Participant II. (Imatge pixelada per anonimització).

Figura 5. Exemple de Co-construcció (negativa) dibuixat per la Participant II. (Imatge pixelada per anonimització).

Mapa de relacions socials

Igual que l'activitat de la Co-construcció, el Mapa de relacions socials permet seguir indagant en la xarxa de relacions socials d'ego. Quant a temps cronològic, aquesta activitat se centra exclusivament en el temps present. Novament auto-representant-se al centre, la participant traça des d'allí diferents línies relacionals, una per a cada vincle afectiu i els valora segons uns ítems.

Prèviament al dibuix del mapa, la participant agrupa els vincles que plasmarà en grups segons criteris *emic* que argumenta posteriorment durant la descripció de cada mapa. Així doncs, s'obté un mapa per a cada grup de vincles.

Els ítems o variables que es representen al mapa són les següents:

- Proximitat: com a indicador de la freqüència de contacte d'ego amb aquell vincle. Més proximitat equival a més freqüència i menys proximitat fa referència a un contacte menys freqüent i potencialment més esporàdic. D'aquesta manera, aquells vincles que apareguin representats a una distància pròxima a ego correspondran a vincles que la participant freqüenta. Per contra, aquells que estiguin dibuixats a més distància d'ego, correspondran a vincles amb qui la participant manté menys freqüència de contacte.
- Intensitat de la línia: com a indicador de la influència que aquell vincle exerceix sobre ego⁹. Aquesta variable es representarà a través de l'ampla-

⁹ Es contemplen tant els vincles que la participant considera positius com els negatius.

- da de la línia. Per tant, una línia gruixuda serà indicador d'un vincle més intens, i en canvi, una línia fina advertirà una relació més etèria i lleugera.
- Color: com a indicador de l'afinitat i la valoració en termes afectius que ego fa d'aquell vincle. S'estableix el color verd per a indicar les relacions que ego consideri positives i el color vermell per aquelles negatives. Es contempla la possibilitat d'utilitzar els dos colors en una mateixa línia/vincle, així com un repartiment de la quantitat que se li atribueix a cada color a criteri d'ego, és a dir, no necessàriament 50 % -50 %.

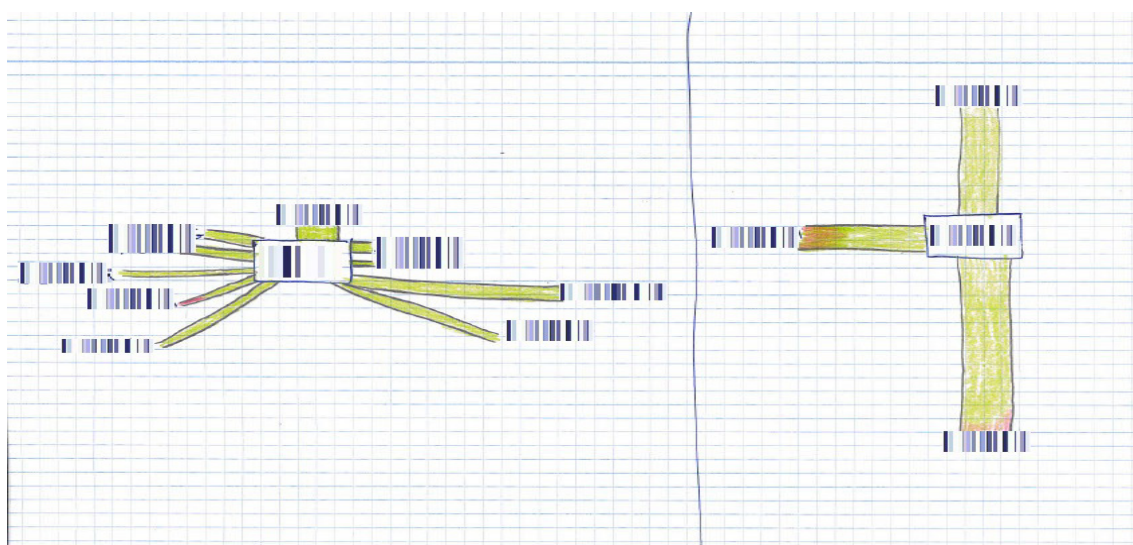

Figura 6. Exemple de Mapa de relacions socials dibuixat per la Participant V (Imatge pixelada per anonimització).

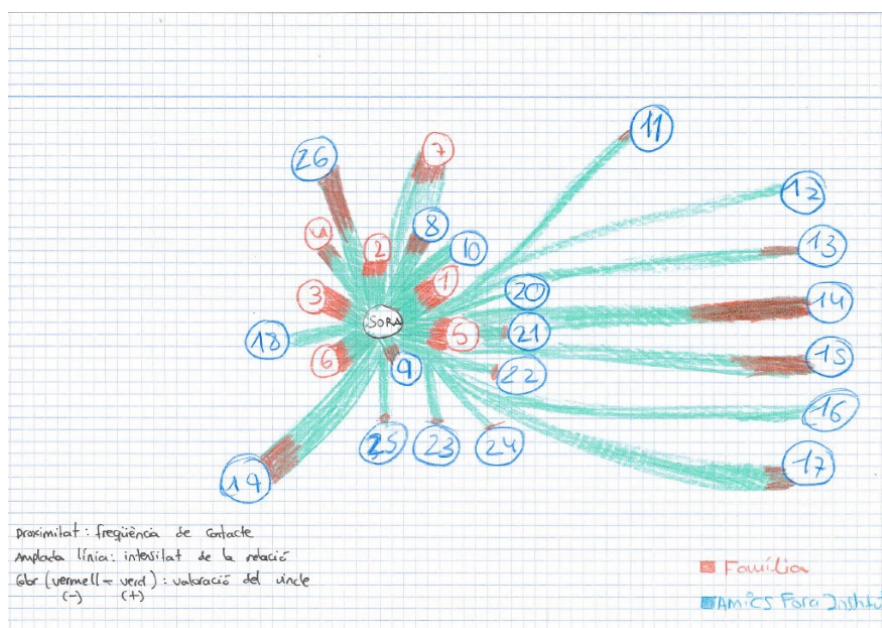

Figura 7. Exemple de Mapa de relacions socials dibuixat per la Participant III.

Relief Map

Es tracta d'una eina que, des d'una perspectiva interseccional, permet mapejar les experiències i les narratives que les acompanyen vinculant-les a llocs de benestar i malestar en relació a les estructures d'opressions i privilegis (Rodó-de-Zárate, 2016). S'hi representen tres tipologies de dimensions: la social, la geogràfica i la psicològica (ídem, p.149), i quatre tipus de llocs: els llocs d'opressió, els llocs d'interseccions controvertides, els llocs neutres i els llocs d'alleujament (ídem, p.150). Els *Relief Maps* no tenen caràcter quantitatiu ja que el seu objectiu és representar les narratives, de manera que han d'anar acompanyats sempre d'entrevistes i relats previs i *a posteriori*. El dibuix o mapa que se n'obté no és un gràfic ni una quantificació de l'experiència sinó una representació de la interseccionalitat com a experiència viscuda (ídem, p. 152) i narrada des del relat i la descripció del mapa. Novament, doncs, el dibuix del mapa constitueix un suport visual que acompanya el relat.

En el cas concret d'aquesta recerca, l'eina dels *Relief Maps* s'aplica de la següent manera: se'ls demana a les participants que anotin a l'eix (x) els principals espais de socialització de la seva quotidianitat, és a dir, els llocs que freqüenten més sovint (centres educatius, espais d'oci -carrer, bars, discoteques, caus/esplais-, etc.). A continuació se'ls demana que valorin com se senten en cada lloc segons diferents variables diferenciades per colors. Les variables que s'hi representen són les següents: el gènere, el color de pell, l'edat, la orientació sexual i, finalment, la classe social. Per col·locar l'estat de comoditat o disconformitat que senten per a cada variable i en cada lloc hauran de tenir en compte l'eix (y), on hi apareixen de forma predeterminada els valors de benestar i malestar.

Es tracta d'una eina altament pertinent en aquesta recerca ja que permet posar en valor un relat que és indissociable de la interseccionalitat: tota experiència prové de creuaments diversos d'opressions i privilegis. A més a més, esdevé una eina molt útil per afavorir el dinamisme narratiu durant les sessions d'història de vida, ja que afavoreix, incita i facilita la narració de certs temes sensibles relacionats amb sistemes d'opressió tals com el racisme, l'homofòbia o el clasisme, temes que d'altra manera, sense un dibuix on es representen clarament aquestes opressions, foren més difícils de tractar. Al mateix temps, al representar els estats de benestar o malestar segons els llocs, aquesta eina permet conèixer els espais quotidians que freqüenta la participant i la seva connexió amb l'opressió i el privilegi. En termes de reflexivitat, si bé l'experiència en sí de les sessions d'històries de vida constitueixen un exercici de reflexivitat profunda, l'elaboració del propi *Relief Map* constitueix un exercici de reflexivitat per si mateix, ja que el que s'obté és una representació gràfica en primera persona de la pròpia experiència interseccional.

Els *Relief Maps* constitueixen un instrument primordial en aquesta recerca ja que parteixen d'uns plantejaments teòrics i epistemològics molt afins als d'aquesta recerca. La manera com s'interpreta i plasma la perspectiva interseccional s'emmotlla perfectament a la proposta d'aquesta investigació ja que permet indagar en profunditat (a través de la narrativa) en l'experiència i els significats del què implica (con)viure diversos eixos d'opressió i/o privilegi, i com aquestes vivències influeixen en la construcció de la identitat (tant pròpia com externa).

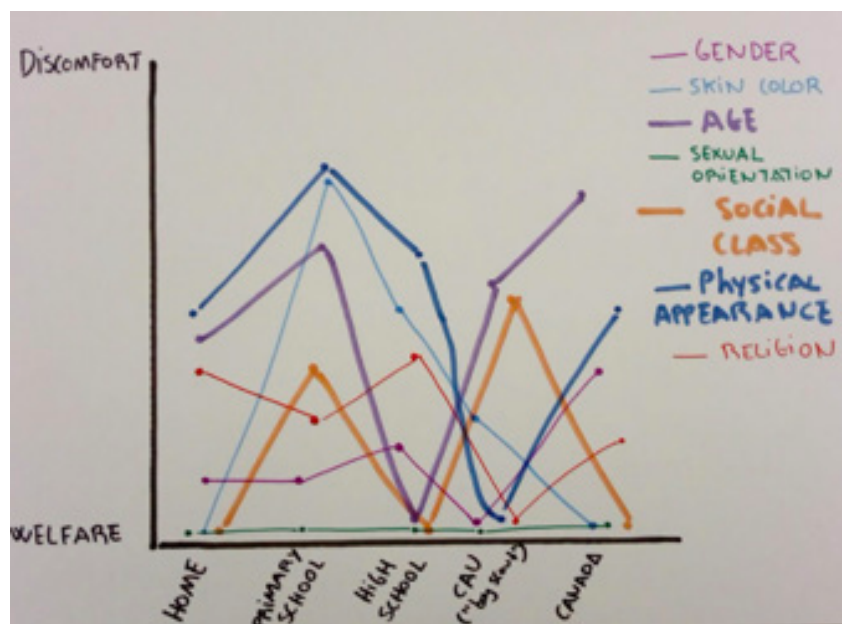

Figura 8. Exemple (rèplica) de Mapa de Relief Map dibuixat per la Participant III. Replicat i traduït a l'anglès pel mostratge en una ponència.

Activitats d'escriptura

Si bé els instruments que utilitzen el suport visual en forma de dibuix constitueixen el gruix d'equipament instrumental en aquesta recerca, també es recorre al suport visual en forma d'escriptura com a mètode de recollida d'informació. Sobretot s'opta per aquest tipus d'activitats, com és el cas d'una d'elles, quan es tracta d'abordar temes de caràcter més íntim que requereixen un nivell de reflexivitat més profund.

A diferència de la resta d'activitats, aquestes es realitzen fora dels espais habituals on es duen a terme les sessions i fora, per tant, de la relació inter-subjectiva entre la participant i la investigadora. S'indiquen aquestes instruccions amb la finalitat d'explorar i posar en valor l'escriptura com un acte d'intimitat (Gancedo, 2008, p.13) que li concedeixi a la participant la possibilitat de submergir-se a nivells de reflexió i desinhibició més profunds.

La primera d'aquestes activitats consisteix en escriure en una llibreta que se'ls proporciona a la primera sessió sobre què significa habitar el seu cos a través de reflexions i experiències. Aquest exercici permet explorar l'auto-percepció identitària d'ego en relació algunes categories d'alt interès per l'estudi (per la perspectiva de gènere i la interseccional) tals com el gènere, la corporalitat o la racialització, així com la interrelació entre aquestes i noves categories emergents. Aquesta tècnica constitueix un recurs transversal en el transcurs de l'etapa en què tenen lloc les sessions, ja que des d'un bon inici se'ls facilita la llibreta per a què, a mode de diari personal, hi anotin tot allò que cegin convenient i d'interès per a l'estudi, tal i com s'apuntava anteriorment. Aquesta qualitat de transversalitat permet incorporar i treballar contínuament durant les sessions amb el contingut redactat per les participants a les seves llibretes, fet que repercuteix de forma molt positiva en la dinàmica i fluïdesa de les entrevistes en profunditat.

La segona activitat s'anomena Diari-registre i consisteix en el registre per escrit d'una setmana de la vida de la participant. Se'ls hi proposa utilitzar el registre per anotar-hi tot allò que considerin representatiu del seu dia a dia tot plasmant-hi els horaris i activitats que duen a terme, els espais i persones que freqüenten i la valoració de tots ells. Aquesta activitat permet aprofundir en la noció de quotidianitat al conèixer els principals espais quotidians als que assisteix la participant, així com els vincles que hi manté (persones, tipus de vincle, valoració...).

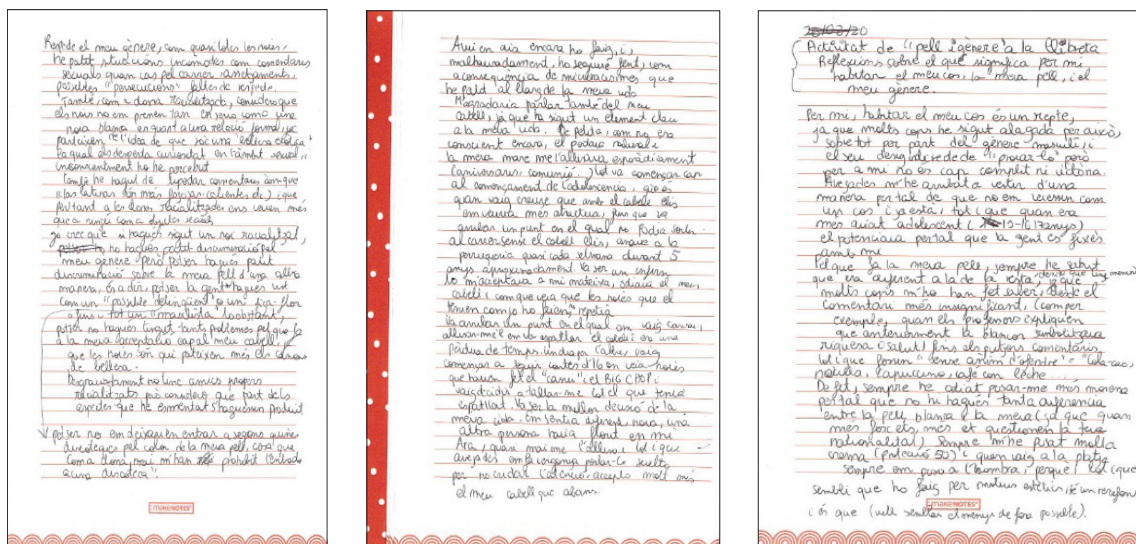

Figura 9. Exemple d'escriptura íntima redactada per la Participant IV.

S'han presentat alguns dels instruments dissenyats i aplicats en l'etapa actual del projecte de tesi doctoral (fase de recollida intensiva de dades). Es tracta d'una fase viva, ja que encara s'estan duent a terme sessions d'històries de vida amb les participants. Aquest article mostra sols una part d'aquest material en cons-

trucció, ja que constitueix una aproximació al disseny metodològic generat per a complementar i enriquir la metodologia biogràfica-narrativa. Així doncs, aquest article constitueix el punt de partida d'un contínuum que explorarà, en concordança amb l'evolució del propi projecte, les següents fases naturals d'aquesta recerca, és a dir, l'aplicabilitat tècnica i instrumental d'aquesta proposta metodològica, així com el tractament i anàlisi corresponents.

Consideracions finals

Aquest article constitueix un viatge exploratori per l'univers d'una metodologia d'interès i aplicació creixent, la metodologia biogràfica-narrativa. A partir de l'exemple específic del disseny metodològic d'una recerca sobre la mixticitat, aquest article descriu la tècnica principal i transversal de la recerca, les històries de vida, i el conjunt d'instruments dissenyats amb l'objectiu de complementar-la.

Al mateix temps, constitueix una discussió reflexiva entorn la validesa i pertinència de l'ús d'aquest tipus de metodologies en l'estudi dels fenòmens socials. La base epistemològica de tall hermenèutic que sustenta aquesta proposta metodològica contribueix a aquesta discussió a través de la incorporació d'epistemologies feministes tals com la teoria del coneixement situat o l'auto-antropologia, epistemologies que posen en valor elements com l'experiència vital, la corporalitat i la narrativa i els habiliten com a fonts de coneixement viables i legítims. En aquest sentit, aquest article pot contribuir en el vast univers de la metodologia qualitativa, concretament pel que fa al sector de la innovació metodològica, ja que aposta per un abordatge epistemològic i un tipus de recursos metodològics que encara ocupen –malauradament– llocs perifèrics dins l'àmbit normatiu acadèmic.

De forma cada vegada més imperativa l'actualitat ens avoca un contínuum de reptes socials per afrontar com a societat(s). És ineludible la responsabilitat i el paper que ens pertoca des de les ciències socials. En un moment com l'actual, on la modernitat fa aigües per totes bandes tot fent evident que un sistema basat en la colonialitat és insostenible (Lugones, 2008; Mohanty, 2008; Quijano, 2000), són més necessaris que mai treballs que cerquin descriure i comprendre la realitat social des d'una mirada holística. En aquest sentit, una investigació que incorpori aquest tipus de metodologies, pot ser altament pertinent en aquests temps –i aquestes crisis– per tractar temes d'alt interès social tals com la concepció i construcció de l'alteritat, la racialització dels cossos i els seus impactes o la construcció de la(es) identitat(s) i la seva repercussió en les experiències vitals.

Com a científics socials no som immunes a la realitat social que investiguem: la distància entre nosaltres (els investigadors) i els altres (els investigats) és del tot artificial perquè les experiències pròpies, les contradiccions, els conflictes i els

plaers no es poden deslligar del propi cos, no es poden censurar (Esteban, 2004b, p.15). Des d'un exercici de reflexivitat antropològica, el verdader repte passa per no ignorar-los sinó reconèixer-los (i reconèixer-nos) dins les nostres pròpies investigacions convertint el rol de l'investigador en un aliat al servei de la recerca¹⁰. En aquest sentit, aquesta investigació suposa un repte i alhora un desafiament a l'*establishment* de les ciències socials que segueix ancorada a prioritzar allò quantificable per sobre d'allò qualitatiu i obstinada a l'estandardització i objectivació del coneixement (Esteban, 2004b, p.18; Pujadas Muñoz, 2002, pp.7-10).

La proposta metodològica que s'ha presentat en aquest article pren part en aquesta crisi de reflexivitat antropològica a través de la investigació en què s'inscriu: una investigació de tall altament qualitatiu que posa al centre les narratives i les seves narradores. Una investigació de marcat caràcter processual i relacional que és des d'on es construeix i recull el coneixement. I finalment, una investigació que aposta pel valor científic de l'auto-antropologia.

Bibliografia

Adserà, A. i Tienda, M. (2012). Comparative Perspectives on International Migration and Child Well-Being. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 643(1), 6-15.

Ali, S. (2003). *Mixed-Race, Post-Race: Gender, New Ethnicities and Cultural Practices*. Oxford: Routledge.

Almendra, J. C. (2015). La importancia de la interseccionalidad para la investigación feminista. *Oxímora revista internacional de ética y política*, 7, 119-137.

Anthias, F. (2020). *Translocational Belongings: Intersectional Dilemmas and Social Inequalities*. London & New York: Routledge .

Anthias, F., Yuval-Davis, N. (1992). *Racialised Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-racist Struggle*. London: Routledge.

Bagnoli, A. (2009). Beyond the standard interview: The use of graphic elicitation and arts-based methods. *Qualitative research*, 9(5), 547-570.

Bela-Lobedde, D. (2018). *Ser mujer negra en España*. Barcelona: Plan B.

Biglia, B., Bonet-Martí, J. (2009). La construcción de narrativas como método de investigación psico-social. Prácticas de escritura compartida. *Forum: Qualitative Social Research* 10(1), 1-25.

¹⁰ Veure Collins, 2007; Esteban, 2004a; Esteban, 2004b; Hamilton, 2019. Aquest darrer treball de la mà de Patricia Hamilton constitueix una aportació especialment significativa i inspiradora a l'abordar específicament la influència de la pròpia equació personal en l'àmbit i interessos acadèmics en clau de feminisme negre.

- Blanco, M. (2012). ¿Autobiografía o autoetnografía?. *Desacatos*, 38, 169-178.
- Burr, V. (1995). *An introduction to Social Constructionism*. New York: Routledge.
- Cabré, A. (1999). *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa.
- Candel, F. (1963). *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62.
- Cardona, A. M. A. i Salgado, S. V. A. (2015). Investigación narrativa: apuesta metodológica para la construcción social de conocimientos científicos. *Revista CES psicología*, 8(2), 171-181.
- Collins, P. H. (1998). It's all in the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation. *Hypatia*, 13(3), 62-82.
- Collins, P. H. (2007). Black Feminist Epistemology [1990]. A C. J. Calhoun (Ed.), *Contemporary Sociological Theory* (pp. 407-416). Oxford: Blackwell.
- Connell, R.W. (1995). Men's Bodies. A *Masculinities* (pp. 45-67). Oxford/Cambridge: Polity Press.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 139-167.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Identity politics, intersectionality, and violence against women. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- Csordas, T. J., Harwood, A. (Eds.) (1994). *Embodiment and experience: The existential ground of culture and self* (Vol. 2). Cambridge University Press.
- Domingo, A. (2014). *Catalunya al mirall de la immigració: Demografia i identitat nacional*. Barcelona: Avenç.
- Ellis, C. (2004). *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography* (Vol. 13). Rowman Altamira.
- Ellis, C., Adams, T. E. i Bochner, A. P. (2015). Autoetnografía: un panorama. *Astrolabio*, (14), 249-273.
- Esteban, M. L. (2004a). *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*. Barcelona: Bellaterra.
- Esteban, M.L. (2004b). Antropología encarnada. Antropología desde una misma. *Papeles del CEIC, International Journal on Collective Identity Research*, 12(1).
- Ferrándiz, F. (1999). El culto de María Lionza en Venezuela: tiempos, espacios, cuerpos. *Alteridades*, 9(18), 39-55.
- Ferrarotti, F. (1981). *Vite di periferia*. Milán: Mondadori.
- Ferrarotti, F. (2007). Las historias de vida como método. *Convergencia*, 14(44), 15-40.
- Gancedo, D. M. (2008). Lecturas cruzadas y escritura del diario: Soledad Acosta. *Decimonónica*, 5, 1-32.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.

- Hamilton, P. (2019). 'Now that I know what you're about': black feminist reflections on power in the research relationship. *Qualitative Research*, 20(5), 519-533.
- Haraway, D. J. (1995). *Ciencia, cyborgs y mujeres: la reinención de la naturaleza* (Vol. 28). Universitat de València.
- Holman Jones, S. (2005). Autoethnography: Making the personal political. A N. K. Denzin i Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 763-791) Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hyvönen P., Kronqvist, E. L., Järvelä, S., Määttä, E., Mykkänen, A. i Kurkia, K. (2014). Interactive and Child-Centred Research Methods for Investigating Efficacious Agency of Children”, *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti - Journal of Early Childhood Education Research*, 3(1), 82-107.
- Idescat (Institut d'Estadística de Catalunya). (26 febrero, 2020). *Evolución de la población total y extranjera*. [Idescat].
- Kardiner, A. (1945). The concept of basic personality structure as an operational tool in the social sciences. A *The Science of man in the world crisis* (pp. 102-122). New York : Columbia Univ. Press.
- Kofman E. (2004). Family-related migration: a critical review of European studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(2), 243-262.
- Lugones, M. (2008). Colonialidad y género. *Tabula rasa*, 09, 73-101.
- Lugones, M. (2013). Panel III. Interseccionalidad/Interculturalidad y conocimiento situado. el *Coloquio Internacional” Reconocer las superficies de nuestras hendiduras. Cartografiar el Sur de nuestros Feminismos”*, Buenos Aires, IDAES/UNSAM.
- Lyon, M. M. L. i Barbalet, J. M. (1994). Society's body: emotion and the” somatization” of social theory. A *Embodiment and experience: The existential ground of culture and self* (pp. 48-67). Cambridge: Cambridge University Press.
- Malinowski, B. (1973). *Los argonautas del Pacífico Occidental*. Barcelona: Península (ed. Orig. 1922).
- Mills, W.C. (1970). *La imaginación sociológica*. Buenos Aires: Nueva visión (ed. Orig. 1960).
- Mohanty, C. T. (2003). *Feminism without borders: Decolonizing theory, practicing solidarity*. Duke University Press.
- Mohanty, C. T. (2008). Bajo los ojos de Occidente. Saber académico y discursos coloniales. *Estudios postcoloniales. Ensayos fundamentales*, 69-101.
- Perera, K. (2020). The interview as an opportunity for participant reflexivity. *Qualitative Research*, 20(2), 143-159.
- Pérez-Bustos, T., Tobar-Roa, V. i Márquez-Gutiérrez, S. (2016). Etnografías de los contactos. Reflexiones feministas sobre el bordado como conocimiento. *Antípoda. Revista de Antropología y Arqueología*, 26, 47-66.

Platero, R. (2012). *Intersecciones: cuerpos y sexualidades en la encrucijada*. Barcelona: Ediciones Bellaterra.

Platero, R. (2014). ¿Es el análisis interseccional una metodología feminista y queer? A I. Mendi Azkue, M. Luxán, M. Legarreta, G. Guzmán, I. Zirion, J. Azpiazu Carballo (Eds.), *Otras formas de (re) conocer: Reflexiones, herramientas y aplicaciones desde la investigación feminista* (pp. 79-95). Bilbao : Hegoa.

Pujadas Muñoz, J. J. (2002). El método biográfico. *El uso de las historias de vida en ciencias sociales*. Madrid, CIS (col. Cuadernos metodológicos, nº 5). Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

Quijano, A. (2000). Colonialidad del poder, eurocentrismo y América Latina. A *Colonialidad del Saber, Eurocentrismo y Ciencias Sociales* (pp. 201-246). CLACSO-UNESCO: Buenos Aires.

Ricoeur, P. (1999). ¿Qué es un texto? *Historia y narratividad*, 59-81.

Ripamonti, P. (2017). Investigar a través de narrativas. Notas epistémicometodológicas. A M. Alvarado i A. De Oto (Eds.), *Metodologías en contexto. Intervenciones en perspectiva feminista/poscolonial/latinoamericana* (pp. 83-104). Buenos Aires: CLACSO.

Rodó-de-Zárate, M. (2016). Geografies de la interseccionalitat: llocs, emocions i desigualtats. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 82, 141-163.

Rodríguez-García, D. (2015). Introduction: Intermarriage and Integration Revisited: International Experiences and Cross-disciplinary Approaches. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 662(1), 8-36.

Rodríguez-García, D. (2016). Avances en el estudio de la 'mixticidad': Contrastando la relación entre uniones mixtas e integración social. *Revista UAB Divulga: Barcelona Investigación e Innovación*, 11 de abril de 2016.

Rodríguez-García, D. y Rodríguez-Reche, C. (2020). El estigma de la musulmanidad: visibilidad percibida y racismo en hijas de parejas mixtas con padre/madre de origen magrebí en Barcelona y Granada *Perifèria. Revista d'investigació i formació en Antropologia*, 25(1), 4-27.

Rodríguez-García, D., Solana, M., Ortiz, A. i Ballestín, B. (2019). Blurring of Colour Lines? Ethnoracially Mixed Youth in Spain Navigating Identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-23.

Rodríguez-García, D., Solana-Solana, M., Ortiz-Guitart, A. i Freedman, J. L. (2018). Linguistic Cultural Capital among Descendants of Mixed Couples in Catalonia, Spain: Realities and Inequalities. *Journal of Intercultural Studies*, 39(4), 429-450.

Slany K. i Strzemecka S. (2017). Growing up multicultural: the experiences of children raised by Polish-Norwegian mixed couples in Norway. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 166(4), 87-111.

Söderström, J. (2020). Life diagrams: a methodological and analytical tool for accessing life histories. *Qualitative Research*, 20(1), 3-21.

Vicens Vives, J. (1954). *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Destino.

Walters, R. (2019). Relinquishing control in focus groups: the use of activities in feminist research with young people to improve moderator performance. *Qualitative Research*, 20(4), 361-377.

© Teresa Habimana-Jordana, 2021

© *Quaderns de l'ICA*, 2021

Fitxa bibliogràfica

Habimana-Jordana, T. (2021). Una aproximació metodològica a l'estudi de la mixticitat des de la interseccionalitat i l'auto-antropologia. *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 37(1), 135-158. Barcelona: ICA. [ISSN 2385-4472].